

Михайло Юрій, Микола Алексісець

ЗАРОДЖЕННЯ КОЗАЦТВА І ЙОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ МІСІЇ ЯК ПОВОРОТ В ЕВОЛЮЦІЇ МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У статті йде мова про особливості та причини появи українського козацтва, яке відкрило нову сторінку формування цивілізації України і започаткувало глибинні зміни в ментальності українців. Підкреслюється, що у ментальності українців козацько-гетьманської доби зустрілися і синтезувалися дві основні її різновидності з власним історичним корінням кожна: традиційна – архаїчно-землеробська (селянська) і ранньомодерна – козацько-лицарська з її ідеалами особистої свободи, волелюбства і народовладдя.

Ключові слова: козак, орда, держава, етнічність, ґенеза, ментальність, суспільство.

Укравіньське козацтво – унікальний в європейській історії етнічний та культурно-соціальний феномен, поява якого мала величезний вплив і на менталітет України, її традиційну культуру. Щоб осмислити цю проблему, треба перебороти інерцію звичного сприйняття козацтва як явища і прояснити низку моментів, важливих для розуміння козацької ментальності, її еволюції в загальноукраїнську. Не дивлячись на багатющу історіографію козацтва, поява та формування козацької верстви, її ментального обличчя, досі викликає не мало дискусій. Перші спроби її розв’язання були зроблені ще на початку XVII ст., коли польські історики намагалися вивести козацький родовід із самоназви, тобто зі слова “козак”. Зокрема, польсько-литовський хроніст М. Стрийковський вважав, що козаки походять від стародавнього ватажка “Козака”, який вдало боровся з татарами [3, с. 244–251]. З часом викристалізувалися інші версії, що пояснюють походження козацтва, унікальність його культури, звичаїв і традицій [4].

На сьогодні існує щонайменше десять концепцій походження козацтва, які, на наш погляд, варто хоча б перерахувати: 1) “хозарська” – ототожнює козаків з давніми народами степу “козарами” або хозарами; 2) “чорноклобуцька” – вбачає в них нащадків “чорних клобуків” – тюркського племені, яке у давньоруські часи жило в пограничному зі Степом Пороссії; 3) “черкаська” – вважає виникнення козацтва одним з наслідків процесу міграції в Подніпров’я черкесів (черкасів), які до того проживали в Тмутаракані; 4) “татарська” – виводить козацький родовід з татарських поселень, що виникли на Київщині за часів Володимира Ольгердовича та Вітовта, де шляхом злиття татарського елемента з місцевим населенням утворилася якісно нова верства – козацтво; 5) “автохтонна” – доводить, що козацтво як спільнота є прямим спадкоємцем, логічним продовженням вікових громад Київської Русі, які за литовської доби не зникли, а

лише трансформувалися, зберігши свій вічовий устрій, у військово-службові формування, підпорядковані великому литовському князю; 6) “болохівська” – пов’язує козаччину з існуванням у давньоруських автономних громадах так званих болохівців, які після встановлення монгольського іґа добровільно прийняли протекторат Орди і вийшли з-під влади місцевих князів; 7) “бродницька” – висвітлює генетичний зв’язок козацтва зі слов’янським степовим населенням періоду Київської держави – “бровниками”, які жили у пониззі Дунаю; 8) “уходницька” – пов’язує виникнення козацтва з утворенням на території Наддніпрянщини громад вільних озброєних людей, котрі прибували сюди на промисли за рибою, бобрами, сілля, дикими кіньми та іншою здобиччю; 9) “захисна” – пояснює появу козацтва на південних рубежах необхідністю дати організовану відсіч наростаючій татарській загрози; 10) “соціальна” – факт виникнення козацтва трактує як наслідок посилення економічного, політичного, національного та релігійного гніту, яке штовхало селянство до масових втеч на вільні землі та самоорганізацію в нових місцях проживання.

У кожній з цих теорій є дециня істини, але ні одна з них не може пояснити всю складність виникнення та формування козацтва, оскільки кожна базується на якомусь одному чиннику з економічної, етнічної, воєнної чи соціальної сфер. Між тим, поява такого історичного явища як козацтво зумовлена не одним, а, як правило, сумарною дією чинників двох категорій (межа між якими досить умовна): тих, що роблять виникнення цього явища можливим, та тих, які зумовлюють необхідність його появи [1].

Із соціокультурного погляду, який найближчий до пізнання ментальності, спробуємо висловити деякі думки щодо зародження і становлення козацтва на основі цивілізаційного та синергетичного підходу. Саме такий погляд дозволить осягнути “межовий стан української душі” [6, с. 65], на який вказував О. Кульчинський. Стародавню Русь-Україну все ще нерідко уявляють як етнічно єдиний слов’янський соціум, а Великий Степ, який тіснив її з півдня та сходу – як вільний простір, на якому стихійно переміщалися кочові племена і народи. Однак така картина сумнівна, тому що східнослов’янський етнос попри полянське його ядро не був єдиним.

Йшов активний процес асиміляції слов’янами на півночі – угро-фінів, а на півдні – степових тюркських племен. Унаслідок цього на території Русі склалися кілька, відмінних одна від іншої етнокультурних спільнот. Для того, щоб розібратися з появою козацтва, необхідно по-новому подивитися на історію Русі-України як його предтечі.

Образ Великого Степу як мінливої стихії, що регулярно накочувалася на Київську державу кочівними ордами (номадами), належить, швидше, до історичної міфології. Насправді Степ – досить стабільна етносоціальна система, яка століттями взаємодіяла з осілою землеробською зоною, тюрко-слов’янський етнічний субстрат якої з кінця X ст. залишався майже незмінним. На думку Л. Гумільова, у XII–XIII ст. Половецька земля (Дешт-і-Кипчак) і Київська Русь склали одну поліетнічну державу [5, с. 327]. В цьому зв’язку варто згадати, що на зорі руської історії, ще до київської державності, племена полян, сіверян, радимичів, в’ятичів входили до складу Хозарського каганату, створивши умовну цілість, що об’єднувала осілу лісостепову і степову зони або землеробську й кочову культури. Пізніше руські племена звільнилися від хозарської залежності, й князь Святослав Ігорович у 965 р. розгромив Хозарський каганат. При цьому істотно, що мета Святослава полягала не стільки в здобутті незалежності від Степу і в зміцненні кордонів Київської держави, скільки у включенні хозарської території до її складу. Це означає, що державне об’єднання лісостепової і степової зони було не випадковою політичною комбінацією, а відносно стійкою системою.

Руські правителі – спадкоємці Святослава – поводитися так само. Нових кочівників – печенігів – спочатку відкидали від своїх земель, а потім приводили до покірності тих, що поселялися уздовж кордону. За цією схемою склалися відносини Київської Русі з половцями. Тривалість співіснування Русі й Степу значно перевищує час їхнього протистояння як незалежних і вороже налаштованих один до одного суб'єктів. У цьому дослідницькому напрямі українська історія постає не як смертельна сутичка двох відмінних сутностей – Русі та Степу, а як боротьба за домінування в рамках устояної поліетнічної єдності, чи союзу землеробства і кочівництва. З часом таке домінування кілька разів переходило від однієї сторони до іншої: спочатку (у X ст.) від хозар до Києва, потім (у XIII ст.) від Володимира до татарського Сараю. Відтак ця багатоетнічність перейшла на рівень етнокультурних відмінностей в загальних стадіальних і політичних кордонах. Зрозуміло, що переходи домінування від однієї сторони до іншої не були суто політичними подіями, але становили вираження історичної конкуренції відмінних стратегій, і, відповідно, двох типів державності – осілої землеробської і номадичної. Щораз переможць задавав параметри інтеграції, незворотно впливаючи на переможену сторону. У кінцевому рахунку лісостеп, що представляв землеробську цивілізацію, переміг, і це було неминуче. Однак величезні блоки культури кочового, номадичного світу ввійшли до складу інтегрованого цілого. При цьому з населенням Степу почалася метаморфоза, що розтягнулася на кілька століть: воно зберегло етнічний субстрат, але перемінило конфесію. В другому тисячолітті н. е. у зоні постійних контактів зі світом монотейстичних цивілізацій половецьке і татарське тенгеріанство повинно було поступитися місцем світовій релігії. Кочівники, що приймали іслам, ішли в Крим. Ті ж, хто обирав християнство, підпадали під вплив Києва. Так з часом з нащадків полян, деревлян, сіверян, волинян, бужан, а також хозар, печенігів, половців, татар почало формуватися козацтво. Зрозуміло, у цьому синтезі участь різних етнічних груп була не однаковою, але етнічне ядро козацтва склали природні степняки. На наступному етапі відбувалася зміна мови. Цей процес також розтягся на століття [10, с. 104–106]. Але перемагає українська, наповнюючись при цьому тюркізмами. Так, наприклад, за даними вітчизняних лінгвістів суфікс *-енко* – в українських прізвищах має половецьке походження.

Слово “козак” уперше зафіксовано в латино-персько-татарському тексті кінця XVII ст. “Codex Cumanicus”, що містить словник і переклади християнських богослужбових текстів кримськотатарською мовою (появу цього тексту пов'язують із Кафою [нині Феодосія], де у 1280-х рр. діяв місіонерський осідок ченців-францисканців). Згідно з Куманським кодексом, словом “козак” позначали сторожа, вартового. Вдруге козаки згадуються під 1308 р. у Судгеї [сучасний Судак], але вже не як вартові, а як розбійники. За пізнішою фіксацією у цілій низці тюркських мов “козаками” називали найманих вояків, які покинули свій рід та свої улуси, а в переносному значенні – вигнанців, бездомних людей, авантюристів, розбійників, нежонатих молодиків.

Новітня “Енциклопедія ісламу” (Переклад Григорія Халимоненка) описує тюркське козакування так: “Починаючи з XV ст. тюрки й монголи називали козаком особистість, яка з політичною метою відокремилася від своєї держави і сама чи з родиною вкупі шукала шляхів опанування степу. Ця назва поширилася пізніше й на цілі племена чи союзи, які відділилися від своєї держави, щоб стати козаками. І нарешті, в декотрих кочових народів увійшло у звичай посилати юнака, здатного до військової служби, у степ, аби він там загартувався”) [11, с. 178].

Цікаві в цьому руслі погляди Д. І. Яворницького, витлумачені ним у праці “Історія запорізьких козаків”, що вийшла друком у 1892 р. Це була перша

капітальна праця, яка досить глибоко характеризувала запорізький край, історію козацької Січі й самих козаків-запорожців, розкривала їх політичний, економічний уклад життя, звичаї та культуру, вказуючи на вільнолюбство, індивідуалізм, хоробрість, мужність, а інколи й авантюризм.

Автор “Історії запорізьких козаків” вбачав початок походження козацтва, їх коріння в Азії. “До цього приводять нас, – писав Д. І. Яворницький, – як філологічні роздуми, так і історичні дані. Слово “козак” – без сумніву, східне слово, подібне до слів, “аксак, арак, байрак, бузак, бурчак, кишлак, кунак, чумак” тощо, що мають досить поширене у багатьох тюркських словах закінчення “ак” [9, с. 71]. У підсумку автор робить висновок, що і поняття, і назва слова “козак” вперше зустрічається в Середній Азії, звідки воно перейшло в європейську частину Русі. Перейти сюди воно могло з приходом тюрко-татар, на що вказує і та обставина, що до появи тюрко-татар на півдні Русі, в жодному списку руських літописів не зустрічається слово “козак” [9, с. 73].

У кримських джерелах другої половини XV ст. згадуються як татарські наймані козаки-вартові, так і козаки-розбійники. Наприклад, від середини XV ст. “козаки” несли конвоюну та вартову службу в Кафі та інших генуезьких колоніях, а в 1474 р. “козаки” золотоординського царевича Касима пограбували в степах купецький караван тих-таки кафинців, та й узагалі, як скаржилися кафинські купці, їм постійно завдають збитків ці степові добичники – “наші сусіди”.

Під 1492 р. серед таких небезпечних сусідів уперше фіксуються козаки-християни (“кияне і черкаські”), які в гирлі Дніпра напали на турецький корабель. У відповідь на скаргу великий князь литовський обіцяв провести розшуки пограбованого “серед козаків” у Черкасах. Коли у 1493 р. черкаський намісник князь Богдан Глинський напав на татарську фортецю Езі [Очаків], хан теж називає вояків із загону Глинського “козаками”. У привілії 1499 р. київському воєводі на стягнення податків із тубільного та прийшлого населення знову натрапляємо на козаків, котрі повз Київ “ходять водою на Низ до Черкас и далій”. А в 1502–1504 рр. хан звинувачує “київських і черкаських козаків” у нападах на Дніпрових переправах на його купців та послів. Задовольняючи скаргу, черкаський намісник великого князя “вседши на конь за тими лихими людьми козаками гонял”, і, як було повідомлено ханові, “тих людей многих поймавши шыєю казни” [11, с. 178].

Вживання слова “козак” нарівно і татарськими, і руськими адміністраціями свідчить про те, що в порубіжному ареалі кінця XV ст. воно було цілком звичним і прикладалося як до татар, так і до русичів, позначаючи, з одного боку, найманих караванних конвоїрів та вояків прикордонних загонів, а з іншого – вільних людей, які промишляли на степових дорогах. Так чи інакше, а тих й інших – русичів і татар – годувало “козацьким хлібом” (як почали говорити пізніше) Поле. Коли згодом козаки-християни утворювали вже окрему соціальну групу, яка освоювала степове порубіжжя, поєднуючи військові походи із сезонними промислами, поняття “козак” доповнилося ще одним значенням – нікому не підлегла, вільна людина. Християнське козакування (і вартівниче, і військове, і господарське) настільки швидко й упевнено утвердилося в праві на існування, що саме слово “козак” почало асоціюватися переважно з християнином, чие життя пов’язане з Полем, а козаки-татари помалу зникають, хоча на епізодичні згадки про них натрапляємо ще й у другій половині XVI ст., наприклад, під 1561 р. фіксуються “татарські козаки” з Білгорода, яких найняв “на службу господар скую” канівський староста, князь Михайло Вишневецький [11, с. 178–179].

Відтак, “зникнення” козаків-татар, найімовірніше, було відносним: цілком можливо, що вони злилися з руською козацькою масою. Тогочасні джерела (на

жаль, дуже нечисленні) не дають відповіді на питання, як швидко відбувалася християнізація та мовна асиміляція цього степового допливу. Тюркські імена десятиків киян, канівців і черкашан, зафіксовані ревізією порубіжних замків середини XVI ст., опосередковано свідчать, що козацьке середовище не надто турбувалося “чистотою крові” своїх членів. Ось, для прикладу, ці характерні імена в головному козацькому гнізді – Черкасах: Балиш, Бахта, Байдик, Брухан, Бут, Гусейн, Каранда, Кіптай, Кудаш, Махмедер, Малик-баша, Моксак, Ногай, Охмат, Тербердей, Толук, Чарлан, Челек, Чигас, Чурба та ін. [11, с. 179].

Отже, в проблемі генези козацтва та його ментальності доцільно шукати передусім баланс “свого” з “чужим”, бо саме з такого сплаву народилася козацька спільнота. Можна сказати, що на буферній порубіжній смузі між кочовою та хліборобською цивілізаціями, за власними законами виживання сформувалася етноконтактна зона, що не могло не відбитися на ментальності її мешканців. Цей мобільний пояс-амортизатор не надто переймається етнічними й релігійними упередженнями. Нічийі люди на нічийій землі – така суть “людей Поля”, які взаємно перемішують одяг і тип їжі, мову й звичаї, збройні навички та спосіб виживання. Політичні зміни кінця XV – першої половини XVI ст., про які мова піде далі, остаточно прибивають степових добичників до руського берега. За вірою вони на цей момент іще навряд чи однорідні (навіть набагато пізніше, в 1578 р., королівський посланець писав про козаків-черкашан, що вони “релігії переважно магометанської” (нехай це твердження і нав'яне екзотичним виглядом черкаських “молодців”, однак й нехтувати ним не варто). Що ж до мови, то українсько-татарська двомовність серед козацтва була досить поширеним явищем і в набагато пізніші часи, тож немає сумніву, що вона побутувала тоді, коли тюркський компонент населення прикордонних замків був іще доволі виразним. Утім, за татарським боком кордону теж не було проблем із руською мовою: нею писалися листи кримських ханів XV–XVI ст. до великого князя литовського, а деякі татарські хани вільно говорили українською. Запозичення ж козаками-слов'янами побутових реалій від своїх татарських колег переконливо фіксується і в їхньому зовнішньому вигляді, заміні назв для буденних широковживаних понять. Подібно до татар, козаки почали іменувати свої становиська кошами, тимчасові житла куренями. Колчани зі стрілами сагайдаками, гирла річок, у яких промишляли, сагами. Руський меч був замінений на криву татарську шаблю, руські гуслі – на кобзу, порти (штани) – на шаровари, довге слов'янське волосся – на оселедець. Своїх молодих слуг вони почали називати вже не отроками, а джурами, свої гурти не дружинами, а ватагами; до військової атрибутики ввійшли тюркські поняття осавул, булава, бунчук, барабан, сурма, табір, майдан тощо. Очевидно, не дарма турки іменували запорожців “бут калами”, себто змішаним народом.

Висловлені думки не повинні викликати здивування, адже порубіжна степова смуга, на якій сформувалося козацтво, була не так територією “між Сходом і Заходом”, як органічною частиною “Сходу”, де тюркські народи віками жили й мали свої держави, як ханат печенігів, Куманія, Золота Орда, Кримський ханат, Ногайська Орда, Буджацька Орда. Тут, отже, крім військових зіткнень, точилися постійні чисто людські, здебільшого побутові контакти між степовиками й русичами – на переговорах, у торгівлі, спілкуванні з взаємозахопленими невільниками, особливо жінками, що ставали дружинами й матерями серед чужого народу, переливаючи в свої нові родини краплинами елементи традиційної побутової культури етносу, з якого вийшли. Впливи на інтелектуальному чи духовному рівні були незрівнянно меншими через християнсько-ісламський бар'єр, тому побутове взаємопроникнення ніколи не осмислювалося, існуючи саме собою, поза сферою писемної культури. Навпаки, в ній збройне протистояння та антимусульманська упередженість до “бусурман”

виготовили стійкий негативний стереотип, перенесений до науки й красного письменства новітніх часів – із їхньою своєрідною алергією на тюркський Схід як символ абсолютної ворожості. При цьому, щоправда, так і залишається нез'ясованим, чому прізвища багатьох сьогоднішніх українців спираються на тюркську мовну основу, чому мало не канонічним в Україні вважається не слов'янський тип краси, а класика української фольклорної культури – дума – є яскравим породженням азійської моделі мелосу. Варто зауважити, що подібні думки з приводу формування козацтва досить аргументовано висловлює Фергад Туранли на основі досліджень османсько-турецьких джерел з історії України [7; 8].

У цьому контексті навряд чи правомірно вважати появу козацтва наслідком споконвічного протистояння осілого хліборобського побуту з кочовою цивілізацією, як зазвичай твердять деякі дослідники. Навпаки, поява козаків – це своєрідний компроміс із Подем, де саме життя виготовило еластичну буферну смугу, на якій поєдналися навички виживання в Полі з орієнтацією на цінності осілого світу. Козаки й татари ввійшли до історії нероздільно злучені рахунком взаємних відплат, немов аверс і реверс однієї медалі. Тим-то їхні війни так легко переходили у військову взаємодію, в союзи, а обмін полоненими й торгові контакти тривали взагалі безперервно, на що, зокрема, вказує вельми характерне за значення, яке під 1572 р. подає сучасник Бартош Папроцький. При впадінні р. Кінські Води в Дніпро, пише він, є урочище Карайдубина – це “місце збору, або ринок, де татари й козаки провадять свої торги” [11, с. 181–182].

Викладені думки змушують з певним сумнівом ставитись до усталених версій, ніби основну масу козаків склали кріпосні й селяни, які втікали від польсько-шляхетського поневолення. Ідеологічна спрямованість цієї конструкції, яка має класове забарвлення, досить очевидна. Нам видається, що в особі козацтва маємо прашурів Київської держави, а також номадських груп, які прийняли українську культуру й інституціоналізувалися в межах особливого феномену: етнос-стан.

Загалом, осмислюючи менталітет України в контексті провідної ролі українського козацтва в становленні і розвитку української державності, його багатоетнічне та полікультурне походження, варто наголосити на головному: козацтво, вийшовши на сцену політичної боротьби на рубежі XVI–XVII століття, вже через декілька десятиліть, під час Визвольної війни і революції українського народу (1648–1657) виготовило козацько-гетьманську державу і надало свій полково-сотенний та політичний устрій всій Україні, насамперед Лівобережжю. Створення держави сприяло поширенню на всі українські землі тих політичних, ідеологічних, культурних ідеалів, які виробило в собі передусім запорозьке козацтво. Звичайно, це був не простий процес; “козацька культура” сприймала і включала в себе надбання всіх регіонів України, та все ж перевага саме козацького елемента в соціальному, політичному, культурному житті України XVI–XVIII ст. була очевидна сучасникам і місцевим, і іноземним.

З одного боку, наслідком діяльності козацтва була вимушена руйнація здобутків народів, правителів яких загрожували існуванню українського народу, а з іншого – козацтво виступало як творець нових, багато в чому унікальних матеріальних і духовних цінностей. Важливо, що саме цю особливість українського козацтва не оминув російський демократ О. Герцен. Він писав: “Українська республіка, у підвалинах якої лежали демократичні та соціальні засади – Запорозька Січ становила дивовижне явище плебейів-витязів, лицарів-селян” [2, с. 131]. Принагідно нагадаємо, що плебеями у Стародавньому Римі називали вільне населення, яке не входило в родові громади, натомість зародження козацтва означало появу нового стану.

З утворенням Козацько-гетьманської держави, її гетьмани та ідеологи усвідомлювали своє спадкоємство від епохи першої державності українського народу – доби Київської Русі, Галицько-Волинського і Великого князівства Литовського. У політичних трактатах, теоретичних, художніх творах українські автори гетьманської доби не забували, що українська держава мала тісний зв'язок з тією давньою епохою, що вони, сучасники козацької державності, є продовжувачами княжих традицій. Це мало велике значення, оскільки усвідомлення цього успадкування дарувало непорушну впевненість у правоті своїх домагань, давало цій ідеї силу вистояти у найтяжчі лихоліття, які згодом випали на долю України. Мало значення це і в майбутньому для розвитку суспільно-державницької ідеї українців [3]. Історичний зв'язок часів і наступність поколінь змінювали світогляд козацької верстви, посилювали їх вплив на українське суспільство.

Список використаних джерел

1. *Бойко О. Д.* Історія України: підручник. Вид. 5-е. доп. К.: Академвидав, 2014. 717 с.
2. *Герцен А.* Сочинения. В. 2-х т. М.: Мысль, 1986. Т. 2. 3. *Глінскі Я.* Канструяванне вобразу мінулага у творах Мацея Стрыйкоускага // Исследования по истории восточной Европы: Научный сборник Минск: Республиканский институт высшей школы, 2009. Вып. 2. 4. *Гуржій О. І., Чухліб Т. В.* Історія козацтва К.: Арії, 2013 480 с. 5. *Гумилев Л. Н.* Древняя Русь и Великая Степь. М., 1989.
6. *Культинський О.* Український персоналізм. Мюнхен; Париж. 1985. 7. *Туранли Ф.* Тюркські джерела до історії України. К.: Наукова думка, 2010. 365 с. 8. *Туранли Ф.* Козацька доба історії України в османсько-турецьких писемних джерелах (друга половина XVI – перша чверть XVIII століття). К.: ВД “КМ академія”. 2016. 606 с. 9. *Яворницький Д. І.* Історія запорізьких козаків в 3 т. К.: Наукова думка, 1990. Т. 1. 10. *Яковенко И. Г.* Цивилизация и варварство в истории России // Общественные науки и современность. 1996. № 3. 11. *Яковенко Н.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Вид. друге. К.: Критика, 2005. 12. *Якиминська Л. В.* Особливості менталітету українського козацтва // Інтелекція і влада. Серія: Історія, 2006. Вип.10.

Михаил Юрий, Николай Алексиевц

РОЖДЕНИЕ КАЗАЧЕСТВА И ЕГО НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ МИССИИ КАК ПОВОРОТ В ЭВОЛЮЦИИ МЕНТАЛЬНОСТИ УКРАИНСКОГО НАРОДА

В статье идет речь об особенностях и причинах возникновения украинского казачества, которое открыло новую страницу формирования цивилизации Украины и заложило глубокие изменения в ментальности украинцев. Подчеркивается, что в ментальности украинцев казацко-гетманского периода встретились и синтезировались две основные её особенности с собственными историческими корнями каждая: традиционная – архаико-земледельческая (крестьянская) и раннемодерная – казацко-рыцарская с ее идеалами личной свободы, свободолюбия и народовластия.

Ключевые слова: казак, орда, государство, этничность, генезис, ментальность, общество.

Mykhaylo Yuriy, Mykola Alexiyevets

THE BIRTH OF THE COSSACKS AND ITS NATIONAL LIBERATION MISSION AS A TURN IN THE EVOLUTION OF THE MENTALITY OF THE UKRAINIAN PEOPLE

The article deals with the features and causes of the emergence of the Ukrainian cossacks, who opened a new page of the formation of the civilization of Ukraine and laid deep changes in the mentality of the Ukrainians. The authors emphasize that in the mentality of the Ukrainians of the Cossack-Hetman period, two main features were found and synthesized, each with its own historical roots: traditional – archaic-agricultural (peasant) and early-modern – cossack-knight with its ideals of personal freedom, freedom-loving and democracy.

Keywords: cossack, horde, state, ethnicity, genesis, mentality, society.